

POLGÁRI JOG

A válságjog kialakulása.*)

Irta: Dr. György Ernő.

Voltaképpen alig képzelhető oly jogszabály, amelynek ne volna meg a maga gazdasági, vagy szociálpolitikai háttere. A gazdasági válság azonban ezeket a vonatkozásokat különös nyomatékkal húzza alá.

Az a különleges jelentőség, melyet e momentumok úgy a jogszabályalkotásban, mint azok alkalmazásában ilyen krízises időkben nyernek, súlyos veszélyeket rejt magában. *A gazdasági és szociálpolitikai megfontolásoknak igazi helyük a maguk területén van.* A gazdasági és szociálpolitikai elveknek a jog körében történő alkalmazása igen gyakran azt a veszélyt rejtí magában, hogy kihatásaiban az ellenkezőjére vezet annak, amit elérni valójában akart. A lényegében helyes gazdasági és szociálpolitikai célkitűzés azon eszközök alkalmazása folytán, melyeket az adott esetben igénybevesznek, ellenkező eredményekre vezet. Ezt meg lehetőségen könnyű konkrét példákkal is igazolni.

Első sorban megállapítható az, hogy bizonyos jogi intézkedések, melyek látszólag a krízis feltartóztatására és a válságtünetek enyhítésére irányulnak, lényegében elmélyítik a krízist és annak meghosszabbítására vezetnek. Píllanatnyilag elnyomnak egyes kóros jelenségeket, leszállítják a lázat, de maga a betegség tovább terjed. A közgazdaság tanítása szerint a gazdasági válság magasabbrendű értelme — amint németül mondják: a Sinn-je — végeredményében abban áll, hogy tisztulási folyamatot segítsen elő, elavult termelési formákat megváltoztasson, meg nem felelően gazdálkodó alanyok helyébe megfelelő gazdálkodásra képeseket helyezzen és ez által hozzájáruljon ahhoz, hogy a gazdasági élet alapjaiban váljék egészségesse, a kórokozó gó-cok szűnjenek meg.

Ezzel szemben azt látjuk, hogy bizonyos jogi beavatkozások ezt a gazdasági fejlődési tendenciát fel nem ismerve, vagy félreismerve, ennek a folyamatnak érvényesülését

*) Részlet szerzőnek a Civiljogászok Vitatársaságában megtartott előadásából.

igyekeznek megakadályozni. Minthogy azonban ez a folyamat lényegében még sem akadályozható meg, mert hiszen egy moratóriális jogszabály végeredményben alkalmas lehet arra, hogy bizonyos jogok érvényesítését megakadályozza, de arra semmi esetre sem lehet alkalmas, hogy egy gazdaságilag nem életképes alanyt életre galvanizáljon, tulajdonképpen a válság tartamát lényegesen elhúzza és legyengíti azokat is, akik különben a válsággal szemben való ellenállóképességben erőseknek bizonyultak volna. A jogi beavatkozás ezek szerint a gazdasági élet magasabbrendű törvényei ellenére, képtelen az elavult, idejét múlt, életképtelennek bizonyult gazdasági egyedeket erőtlő duzzadóvá megtenni, de a gazdasági élet normális rendjébe történő mesterséges belenyulás gyengítheti a különben teljes egészségesekeket.

Végeredményében két világnézeti felfogás áll itt egymással szemben, tegyük hozzá: talán a két véglet. Az egyik, amely Nietzsche elvével azt vallja, hogy: azt, ami leesőben van, meg kell lökni, hogy minél hamarabb leessék, vagy ahogy a magyar közgazdasági életnek egyik kitünősége mondta, akinél egyszer egy szanálandó vállalat ügyében jártak el, hogy: a haldoklót sohasem szabad megakadályozni abban, hogy meghaljon. A másik felfogás, amellyel ma annyiszor találkozunk, ennek a gondolatnak a fordítottját juttatja kifejezésre, aminthogy ennek folytán azt láthatjuk, hogy igen sok halott, Szulejman módjára, csak a jogszabályok kötelékeivel van még az élethez kapcsolva. Ez a másik végletbe átcsapó felfogás azt vallja, hogy a gyengék védelme a jog igazi feladata a kritikus időkben.

Amennyire ez a gondolat erkölcsi szempontból rokonszenvesnek látszik, a jogász számára az a kérdés merül fel, hogy voltaképpen a különböző jogügyletek és jogviszonyok terén ki az, akit gyengének tekinthetünk, mert hiszen ez is olyan kérdés, melyre nem mindig könnyű megfelelni. A gazdasági szempontok érvényesítésénél az a kérdés is felmerül, hogy voltaképpen mi a védendő érdek, amelynek különleges érvényesítésére a jog hivatott? Ilyen gondolat pld. az, hogy a termelés folytonosságát kell mindenképpen fentartani. Ennek a gondolatnak még van az elméleti aláfestése is, mely az üzemek fentartását, mint gazdasági és szociálpolitikai szempontból legszükségesebb és legfontosabb érdeket különleges jogvédelemre méltónak jelöli meg. Ebben kétségkívül van is bizonyos igazság; e kérdés megfelelő vizsgálata mellett azonban azt is meg kell állapítanunk, hogy van e kérdésnek oly vonatkozása is, melyet nem eléggé szoktak figyelembevenni.

A termelés fentartásának folytonosságához fűződő ér-

dek — mondjuk például: a mezőgazdasági termelés fentartásához fűződő érdek — nem szükségképen esik össze bizonyos meghatározott földbirtokosok ilyen minőségben való megtartásához fűződő érdekekkel. Itt joggal lehet azt felhozni, hogy voltaképpen éppen a válság bizonyíthatja be, hogy mily termelési ágak vagy birtokkategóriák bírnak a megfelelő életképességgel, egyes kategóriák válsága pedig arra mutathat, hogy a mezőgazdaság területén talán egy más birtokmegosztási mód lenne a helyes és a válság ennek a tendenciának az érvényesülését parancsolólag válthatja ki. A mezőgazdasági termelés folytonosságát egy ilyen átalakulás végeredményben egy pillanatig sem veszélyeztetné, sőt talán a földnek a megfelelőbben gazdálkodó alanyokhoz való jutása a termelés folytonosságát is jobban biztosíthatná.

Így állunk igen gyakran a vállalatok védelmének kérdésével is. Könnyen vagyunk hajlamosak arra, hogy valamely vállalat vezetőségének szinte öncélúvá vált védelmét egy minden vitathatóságon felül álló érdeknek tekintsük. Bonn, a kitünő német közgazda mutat rá arra, hogy ebben a tekintetben bizonyos jelszavak váltak a gazdasági élet területén uralkodóvá és nem kis joggal beszél az „Unternehmer Verherrlichung“ és a „Wirtschaft Vergötterung“ gyakori jelentkezéseiről, ami egyszerűen odavezet, hogy bizonyos vállalatok fentartásához, esetleg azok igazgatóságának további gestionalásához fűződő érdek, mint a gazdasági termelés folytonosságának alapvető előfeltétele jelentkezik s ezzel szemben elfelejtjük, — aminek kiemelését Bonn oly szükségesnek látja, — hogy a kapitalista gazdasági rendnek legelső és feltétlenül érvényesítendő tétele az, hogy mindenki maga viselje azt a rizikót, amely közvetlenül az ő gazdálkodásához fűződik.

Ilyen optikai csalódások a jogélet terén igen gyakran jelentkeznek — éppen amikor a gazdasági vonatkozások érvényesítéséről van szó. Egyik legtipikusabb jelentkezési formája ennek az, amely a kötelmi jogviszonyok terén általában az adóst szokta a gyenge félnek tekinteni, holott ha kissé logikusan nézzük a kérdést, akkor végeredményében arra kell rájönnünk, hogy a kötelmi jogban, amikor bizonyos teljesítésekről van szó, az adós az, aki birtokon belül van, ő az, aki az ügylet tárgyát megkapta és voltaképpen a hitelező az, aki ebből folyólag az adóssal szemben igényeket támaszt. Ennek folytán az adósvédelemnek, szükségképpen mint a gyengébbek védelmének, mint szociálpolitikailag is megalapozott s ehhez képest a jogalkotás és alkalmazás minden ágában első sorban érvényesítendő kívánalomként való beállítása, — mely szempont különösen gazdasági vál-

1*

A. N. KIR. KOMPOZIT
STATISZTIKAI HIVATAL
KÖNYVTÁRA

A Központi Statisztikai Hivatal
Könyvtárának állományából leírt
99
99
Könyv-
tárak tartozott sajtótermék.

ságok idején jelentkezik igen erőteljes módon, — korántsem az az alapigazság, mint amilyennek azt beállítani szeretik, ellenkezőleg, ez erősen vitatható a jog és a célszerűség szempontjaiból egyaránt.

Lényegében a túlzásba menő adósvédelem — mint ezt napjainkban a tények ereje igen élesen demonstrálja — nem szolgálja magának az adósnak védelmét sem — ha ugyan az adóست egyáltalában külön gazdasági kategóriának tekinthetjük. Az adósvédelem t. i. ahogyan rendszerint a jogéletben, a különböző moratóriális és általánosan ható kiméleti jogszabályokban jelentkezik, lényegileg a *túladósodott és gazdasági alapjaiban megrendült adósoknak*, tehát az egész termelés és fogyasztás — sőt ehhez még hozzátehetjük — a hitelélet területén belül is egy szűk réteg érdekeinek védelme, amelynek kedvéért alkalmazott rendszabályok veszélyeztetik a túl nem adósodott adósok helyzetét és még inkább azokét, akik a jövőben kívánnának adósokká lenni, vagyis hitelt igénybe venni. Ennek folytán tehát ez az adósvédelem a túladósodott egyes adósok érdekében magát a hitelt, mint gazdasági és jogi kategóriát veszélyezteti. A jogrendnek pedig, éppen ebben a vonatkozásban egyik legfontosabb feladata a hitel alátámasztása volna, mert hiszen voltaképpen éppen a jog az, amely a meglévő gazdasági alapot hitelinstrumentummá teszi, oly jogi konstrukciók alkalmazása révén, melyek a hitel biztosítására, alátámasztására szolgálnak.

Itt felmerül azután az a kérdés, hogy mi lehet az a kör, melyik lehet az a terület, amelyen belül a jog bizonyos gazdaságpolitikai tendenciákat mégis érvényesíthet. A válasz rövid és egyszerű: *csak azon kell és szabad segíteni, akin lehet*. Ez így meglehetősen egyszerűen hangzik, de ha e gondolatot a gyakorlatba átvisszük, ennek helyénvalósága könnyen igazolható. E felfogás érvényesülését láthatjuk annak a törvényjavaslatnak a letárgyalása kapcsán, melyet legutóbb Ausztriában terjesztettek be a végrehajtási eljárás könnyítése, vagy más szóval: a végrehajtással kapcsolatos moratóriális jellegű intézkedések tárgyában. Itt az eredeti kormányjavaslat szövege azt mondotta, hogy az árverés elhalasztásának lehetőségét, bizonyos egyéb előfeltételek mellett, megadja akkor, ha az árverés megtartása folytán az, akivel szemben az árverést megtartanák, existenciáját elveszítene. Ezzel szemben az igazságügyi bizottság ezt a szöveget olyként változtatta meg, hogy az árverés elhalasztásának oly adóssal szemben van helye, akinél feltehető, hogy az árverés elhalasztása az adós gazdasági létének fennmaradását fogja eredményezni.

Két, voltaképpen teljesen diametrálisan ellentétes fel-

fogással állunk itt szemben, amely azonban azt hiszem, hogy igen helyesen juttatja kifejezésre azt a gondolatot, hogy hol lehet indokolt a jog beavatkozása a gazdaságpolitikai tendenciák érvényesítésében. A jog a maga szabályainak szigorú érvényesítését — a súlyos gazdasági megrázkódtatásokra való tekintettel — legfeljebb abban a körben függesztheti fel vagy enyhítheti, ahol ez tényleg hatályos existencia mentésre vezethet. Ott azonban, ahol egy elmellőzhetően elhalási folyamattal állunk szemben, ahol minden valószínűség, vagy biztonság megvan arra, hogy egy menthetetlen helyzetben levő gazdasági alannal állunk szemben, ha tisztára szentimentalizmusból, vagy politikai meggondolásból bizonyos bajok bekövetkeztét — hogy azok statisztikailag ne jelentkezzenek egyszerre, ilyen tömegesen — kitolják, ez végeredményben nem segít azokon, akiken segíteni akar, ellenben aláaknázza a jogélet biztonságát és elmélyíti a krízist, amelyet enyhíteni akart.

Ezeknek a gazdasági és szociálpolitikai szempontoknak érvényesítése továbbmenőleg azzal a súlyos veszéllyel is jár, hogy szubjektív, személyes elbírálást és bizonyos olyan egyéni körülményeknek a bírói kogníció körébe való vonását igényli, ahol a matéria, természeténél fogva, szükségképpen bizonyos veszélyeket rejt magában az igazságszolgáltatás számára.

A német jogi irodalomban jelent meg néhány év előtt egy érdekes könyv Bendix tollából, aki az ítélkezés irracionális erőit tárgyalva, azt igyekszik kimutatni, hogy a bírói ítéletek egész sorában — a munka a Reichsgericht ítéleteinek egy kötetét vette alapul — a látszólag szigorúan dogmatikus okfejtések mögött milyen társadalmi, gazdaságpolitikai meggondolások rejlenek, hogy a bíróság miért helyezkedett valamilyen álláspontra bizonyos kérdésekben, hogy az egyszerű joglogikai indok mögött voltaképpen milyen gazdasági felfogás, világnézeti vagy társadalmi együttérzés rejtőzött.

Ha a gazdasági és szociálpolitikai nyelven szól a jogszabály vagy az ítélet, nem pedig jogász nyelven s ha gazdasági és szociálpolitikai meggondolások vezetnek a jogalkotót vagy a bírót, akkor nincs is szükség arra, hogy ezeket a tudatalatti, irracionális motívumokat kihámozzuk. — Itt szükségképpen kell, hogy jelentkezzenek azok az együttérzésből, világnézeti vagy gazdasági felfogásból táplálkozó szempontok, melyeknek túlszéles körben való érvényesülése azután igen messzire vezethet. Gondoljunk csak a legújabbban megjelent uzsoratorvénynek arra a rendelkezésére, mely a kizsákmányolási ügyletnél a „függő helyzet” fogalmával operál. Ha ezt a gondolatot továbbfűzzük, úgy el le-

het képzelni, hogy akadhat majd talán még olyan bírói felfogás is, mely bizonyos gazdaságpolitikai meggondolásból kiindulva, hajlamos lesz pld. arra, hogy a gyengébb gazdasági erejű társadalmi osztályokat általában függő helyzetben levőnek tekintse, amint hogy pld. a szocialista felfogás szerint a munkabér-viszonylatban a munkás, vagy a bérvizonylatban a bérlő stb. a maga gazdasági adottságánál fogva függő helyzetben van.

Ennek a „függő helyzetnek” a megítélése a legkülönbözőbb szociálpolitikai felfogást viheti bele az ítélkezésbe, különösen, ha a törvény keretei egyébként is olyan tágan nyertek megállapítást, mint ahogyan ezzel éppen az uzsoratorvényben is találkozunk, ahol a bíró az ez ügyletek mikénti teljesítését igen messzemenő határok között belátása szerint állapíthatja meg. A bírónak ez az ügyletalakító hatásköre elengedhetetlenül szükségessé teszi — amire egyébként maga a törvény is utal, — hogy az eset gazdasági vonatkozásait döntésénél különösen előtérbe helyezze.

S ennek kapcsán figyelemreméltó az a szempont is, amelyre már nem egy ízben mutattak rá, hogy a bírói ítélkezésben ezeknek a gazdasági és szociálpolitikai szempontoknak túlságos előtérbehelyezése az ítélkezésnek bizonyos elpuhulására vezet, amely az éles jogász disztinkciók helyébe a kényelmes gazdasági és szociálpolitikai meggondolásokat helyezi. Helyes jogász döntés rendszerint csak egyféle képzelhető. A gazdasági meggondolások sokrétűségemeliatt az ezeken épülő döntés igen sokféle, az eltérő kiindulási pontokhoz képest egyformán motivált lehet.

A perköltség és ítéleti illeték biztosítása a magyar nemzetközi perjogban.

Irta: Dr. Szász István egyetemi m. tanár, az igazságügyminisztériumba beosztott kir. törvényszéki bíró.

(Folytatás.)

6. Az a szabály, hogy a külföldi felperes biztosítékot adni köteles a perköltség és ítéleti illeték fedezéséül, bizonyos esetekben kivételeket szenved. Így nem nyer alkalmazást ez a szabály a Pp. szerint: *a)* ha abban az államban, amelynek a felperes honosa, megfelelő esetben a magyar felperest biztosíték adására nem kötelezik (anyagilag viszonyosság áll fenn); *b)* ha nemzetközi szerződés így rendelkezik (Pp. 124. §.); *c)* ha a fel-